

A Magyar Régészet szerkesztősége 2014. évi első száma alkalmával új rovatot indított, melynek célja, hogy megszólaltassa a régészet és örökségvédelem területének szakértőit és döntéshozóit a szakma aktuális kérdései és problémái kapcsán. Az online újságunkban megjelenő interjúk nem tükrözik a szerkesztőség álláspontját – sokkal inkább olyan független platformot szeretnénk nyitni, amelyen különböző, esetenként eltérő véleményeket is megjelentetünk. Véleményünk szerint szükség van egy ilyen jellegű vitára, és azt a magyar régészetnek saját szakmai fórumain belül kell lefolylatnia, ha azt akarjuk, hogy a különböző érvek ne a politikusok, a beruházók vagy a média által torzított formában jussanak el a régész kollégákhoz és a régészeti tevékenységet felügyelő felsőbb vezetéshez. A riportalanyok természetesen saját véleményüket képviselik, és reméljük, hogy ezzel olyan vita indulhat el, amely hozzájárul szakmánk megújulásához.

INTERJÚ CSORNAY BOLDIZSÁRRAL A NEMZETI ÖRÖKSÉGVÉDELMI KÖZPONT HELYZETÉRŐL ÉS FELADATAIRÓL

Első interjúkat Csornay Boldizsárral, a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) – Nemzeti Örökségvédelmi Központ (továbbiakban: NÖK) vezetőjével, a MNM igazgatóhelyettesével készítettük.

Elsőként az Ön által vezetett NÖK státuszáról és konkrét feladatairól szeretnénk kérdezni – mi tehát az, ami a jelenlegi helyzetben a NÖK hatáskörébe tartozik?

A NÖK a Magyar Nemzeti Múzeum fiáléja ugyan, de bizonyos területeken szinte teljes önállósággal végzi feladatait. Központi költségvetési intézmény, amely az örökségvédelemmel kapcsolatosan lát el közfeladatokat, fő tevékenységi köre a nagy beruházások számára előkészíteni a fejlesztendő területeket örökségvédelmi szempontból, valamint a műemléki ingatlanberuházók számára, illetve azok helyett összeállítani az engedélyekhez szükséges örökségvédelmi dokumentációkat. Költséges kutatómunkáról van szó, amely régészek, építészek, művészettörténészek és restaurátorok bevonásával alapozza meg az épületkutatást, a műemléki tervezést, a restaurálást és az állagmegóvást.

A régészeti örökségvédelem területén az intézmény egyik legfontosabb teendője az előzetes régészeti dokumentáció összeállítása (ERD), amely törvényileg szabályozott módon kötelező, és amelyet csak a NÖK mint független szervezet készíthet el a társintézmények bevonásával. Az ERD örökségvédelmi kockázatelemzés – korábbi nevén örökségvédelmi hatástanulmány –, amely a nagyberuházások megkezdése előtt valódi régészeti költségkalkulációt tartalmaz: az intézmény olyan projekttervet készít, amely leírja a régészeti szakmai szempontokat, a kutatómunka módszerét, tervezett idejét és költségeit. Ezeket minden esetben az adott lelőhely kora, jellege, kiterjedtsége és intenzitása alapján lehet meghatározni. A NÖK ezen túlmenően ellátja szükség szerint a beruházásokat megelőző régészeti és örökségvédelmi kutatások központi koordinációját is. Ennek kapcsán gondoskodik a több megyét érintő megelőző feltárások elvégzéséről, de ugyanúgy a NÖK-nek kell eljárni akkor is, ha egy megyei hatókörű városi múzeum valamilyen okból, például kapacitáshiány miatt nem tudja a feladatait maradéktalanul ellátni, vagy ha nem szerződik le a

CSORNAY BOLDIZSÁR
A Magyar Nemzeti Múzeum
örökségvédelmi főigazgató-helyettese

Interjú Csornay Boldizsárral a Nemzeti Örökségvédelmi Központ helyzetéről és feladatairól

megelőző régészeti feltárásokra. Ilyen esetekben eddig automatikusan a NÖK-nek kellett leszerződnie és elvégeznie a kutatással és feltárással kapcsolatos feladatokat. A legutóbbi rendeletmódosítás után ez némiképp módosult, így amennyiben a NÖK is kapacitásgondokkal küzd, az illetékes megyei hatókörű városi múzeum bevonhat más ásatási jogosultsággal rendelkező szervezetet is.

Végül a NÖK feladatai közé tartozik, hogy közreműködjön a feltárásokra vonatkozó, országosan érvényes szempontrendszer összeállításában is. E szempontrendszer azokat a szakmai elvárásokat is tartalmazza, amelyeket a feltáró intézményeknek követniük kell a feladatvégzésük során. A közzétett szakmai standardok célja a követhető és jól kalkulálható munkavégzés, ismertetik a feltárások munkanemeit és irányadó árait is. Az útmutató információk a Belügyminisztérium és a Magyar Nemzeti Múzeum honlapján bárki számára elérhetőek.

Sokszor felmerül a kérdés, hogy miért kell a nagyberuházásokhoz kötődő régészeti feladatok ellátását és koordinálását egy központi intézménynek, a NÖK-nek végeznie?

A fő ok, hogy a vidéki múzeumoknak a legtöbb esetben erre egyszerűen nincsen kapacitása, hiányzik a megfelelő pénzügyi háttér és az erre a célra mozgósítható munkaerő. Sok múzeum a fennmaradásáért küzd, rengeteg a leépítés, gyakran a napi megélhetésre is alig jut pénz. Komolyabb források csak Magyarország gazdasági szempontból jobb helyzetben lévő régióiban állnak rendelkezésre. A többi terület gyakran képtelen ellátni a régészeti örökséggel együtt járó feladatokat, ezért van szükség a NÖK munkájára.

A NÖK-öt ugyanakkor gyakran nemcsak a pénzhiány, hanem jogi problémákból fakadó nehézségek is terhelik.

Ez sajnos helytálló, ugyanis már maga a régészeti munkák finanszírozásának módja sincsen részletesen és eléggé árnyaltan kidolgozva a területért illetékes minisztériumi szervek által. A szakma egésze úgy érzi, mivel a gyakorlat azt mutatja, hogy túlságosan behatárolt, hogy mennyi idő és pénz fordítható a feltárásokra: csupán két hónap és a beruházás 1%-a, de maximum 200 millió forint áll rendelkezésre a nagyberuházások esetén, holott előfordul, hogy már magának az ERD-nek az elkészítése is többbe kerül ennél. Amennyiben több pénzt kell az egyes feladatokra fordítani, úgy minden egyes esetben a kormány elé kell vinni a kérdést, ami könnyen belátható, hogy nehézkessé teszi az ügymenetet.

A jogi problémákon kívül sajnálatos módon szembe kell néznünk a régészet és általában az örökségvédelem negatív megítélésével mind a helyi adminisztráció, mind a befektetők, illetve a kormányzat részéről. Tudvalevő, hogy az utóbbi időben általánosan elterjedté vált az a nézet, hogy a régészeti feltárások és az örökségvédelmi tevékenység nagyon költséges, sőt ellehetetleníti a beruházásokat. A néhány negatív esetnek betudhatóan az emberek sajnos hajlamosak az egész szakmát ezek alapján megítélni. Úgy vélem, a NÖK-nek nagy szerepe van abban, hogy mára némileg enyhült, de legalább is remélhetőleg pozitív irányba változik a szakma megítélése.

Eddig nem tartozott a kormányzati prioritások közé a kultúra és tudomány kiemelt támogatása. A vesztes sok esetben főleg a bölcsészettudományok köre. Pedig az örökségvédelem finanszírozási nehézségekkel küzd, nem tudja önerőből állni a laborok, a raktározás, a restaurálás, a tudományos feldolgozás és a publikálás költségeit. Ugyanakkor a ma Magyarországon dolgozó 350–400 aktív régész nem egyenletesen képzett és gyakorlott, illetve nem férnek hozzá mindannyian a megfelelő munkaeszközökhöz sem, többek között állandó gondot okoz a terepi gépjárművek üzemanyag ellátása. A megyei múzeumokban például nincsenek korszerűen felszerelt, természettudományos vizsgálatok végzésére alkalmas laborok, ezek többnyire csak az egyetemeken, az Akadémián és a NÖK-ben működnek, ezért – kevés kivételtől eltekintve – csak az említett intézmények tudnak korszerű környezetrekonstrukciós, antropológiai, archaeozoológiai, anyagvizsgáló stb. kutatásokat és elemzéseket elvégezni. Sok vidéki múzeum esetében még a restaurálás terén is évtizedes lemaradások vannak, nem is beszélve arról, hogy nincs hova elhelyezniük a leletanyagokat – a hosszútávú raktározási problémák a legsürgősebb megoldandó feladatok közé tartoznak. Mégis meg kell jegyeznünk, hogy a gazdasági válság ellenére mind világszerte, mind nálunk is folynak olyan technikai

Interjú Csornay Boldizsárral a Nemzeti Örökségvédelmi Központ helyzetéről és feladatairól

fejlesztések, amelyek lehetővé teszik a különféle modern természettudományos módszerek alkalmazását. Ezek közül is kiemelkednek azok az úgynevezett roncsolásmentes módszerek – légifotó, 3D szkennelés, geofizika, terepbejárás –, amelyek segítségével nagy felületen lehet a régészeti előjelzések pontosságát növelni, egyben a beruházások terheit csökkenteni.

A szakma nehézségeihez hozzátartoznak az örökségvédelem intézményi problémái is – mit gondol minderről?

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal megszüntetésével intézményileg széttagolódott az örökségvédelem, aminek negatív következményei is vannak, legalábbis annyiban, hogy két minisztérium között oszlik meg a felelősség. Az örökségvédelemmel kapcsolatos feladatok a NÖK, a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ és a Lechner Lajos Tudásközpont között oszlanak meg. Szerencsére az utódintézmények kötelékeibe került kollégák közötti évtizedes együttműködés segít felülkerekedni a kezdeti nehézségeken.

A NÖK-öt amúgy pénzügyi gondok is nyomasztják, évek óta állami támogatás nélkül végzi a dolgát. Felelős kormányzati körök ígérete szerint májusra rendezni fogják az intézmény költségvetési gondjait. Mindenképp szeretnék elkerülni az újabb létszámleépítést, minthogy közel 300 projektünk fut egymással párhuzamosan. Ekkora adminisztrációs és szakmai feladatmennyiséget nem lehet a jelenleginél alacsonyabb munkatársi számmal ellátni.

Megint eljutottunk tehát a finanszírozási problémákhoz – hogyan oldják ezt meg a nyugat-európai országokban és milyen mintákat követhetne Magyarország?

Franciaországban például az INRAP (Institut national de recherches archéologiques préventives) elkészíti az ERD-eket és ezek keretében elvégzi a próbafeltárásokat is, s mindezt a beruházó által befizetett adóból! Minden beruházó ui. négyzetméterenként 53 eurócent adót fizet országosan, mely fedezi az INRAP ERD-vel kapcsolatos költségeit, majd külön megfizeti a megelőző régészeti feltárások teljes költségét is. Itthon is készült egy ehhez hasonló, jelentősen egyszerűsített tervezet, amely javaslat szerint a beruházónak a beruházás teljes összegének csak 1,5–2%-át kellett volna befizetnie adóba, és ebből, szemben a francia mintával az állam biztosította volna a feltárások teljes költségeit. Ez a tervezet megoldotta volna a finanszírozással kapcsolatos nehézségek nagy részét, de végül nem került a kormány elé megtárgyalásra. Holott véleményem szerint már egy 1% alatti adóból megoldható lenne az ERD és a kapcsolódó próbafeltárás, valamint a megelőző feltárás régészeti oldalának finanszírozása, azzal a megszorítással, hogy a beruházó a kézi-gépi földmunka díját a megelőző feltárás során rendelkezésre kellene bocsássa. Ez a megoldás a beruházót is önmérsékletre, illetve gazdaságos munkavégzésre ösztönözné. Mindennek a fedezete is jórészt megvan, főleg, hogy az uniós pályázatok esetében a támogatásokból 5% elszámolható az előkészítésre, így bőven rendelkezésre állna a kívánt összeg.

Hogyan lehetne tudatosítani a kormányban, illetve a társadalom egészében, hogy az örökségvédelemre igenis költeni kell? Milyen érvek alapján tehetnék ezt ugyanolyan evidenciává, ahogyan ezt a kérdést mondjuk Angliában vagy Hollandiában kezelik?

Már az iskolapadtól kezdve tudatosítanunk kellene az emberekben, hogy az örökségvédelem mindannyiunk érdeke, a régész vagy a műemlékes szakember nem a saját kedvtelésére, hanem a nemzet és a társadalom javára munkálkodik. Épített környezetünk alapvetően meghatározza nemzeti identitásunkat, hiszen mindannyian kötődünk a tájhoz és a városképhez. A turisták is többségében azért jönnek Magyarországra, hogy a pihenés mellett láthassák építészeti és természeti, azaz kulturális kincseinket, és nem azért, hogy épülő gyárakban vagy autópályákban gyönyörködjenek. Természetesen az infrastruktúra minősége sokban meghatározza a külföldiek komfortérzetét is, de alapvetően a kulturális turizmus az egyedire, a csak ránk jellemzőre kíváncsi. Ez az indok szerintem már önmagában kellő súlyú ahhoz, hogy megértsük, miért fontos örökségünk megóvása a jövő nemzedékek számára.